

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

De tysta kodernas kommunikativa och sociala betydelse
– ur ett andraspråksperspektiv

Sibongile Malaza-Axunger

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
Vt 2011
Handledare: Emilia Aldrin

Sammandrag

När människor kommunicerar sänds både medvetna och omedvetna signaler. Dessa signaler är socialt och kulturellt bundna och därmed inget som människor till vardags reflekterar över i möten inom den egna kulturgemenskapen. För vuxna andraspråksinlärare i Sverige kan det däremot vara svårt att få syn på de tysta, sociala konventioner som gäller vid kommunikation, om dessa kunskaper inte belyses i undervisningen.

Det övergripande syftet med studien är att undersöka hur den tysta kommunikationen påverkar människors möjligheter till samförstånd och möten över kulturgränserna. Fokus har varit på andraspråksinlärares förhållningssätt i samtal beträffande ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten.

Tidigare forskning inom ämnet svensk kommunikation är tämligen bristfällig. Stor vikt har fästs vid Allwoods och Dauns kulturbegrepp och deras tankar kring svenska kommunikationsmönster.

Studien är kvalitativ och intervjuer har genomförts med fyra verksamma och behöriga lärare inom Sfi.

Resultatet i studien visar att andraspråksinlärares kännedom om svenska sociala koder är av nytta för välfungerande kommunikation. Informanterna uppger att kunskaper ökar möjligheterna till möten över kulturgränserna. Dock råder viss oenighet bland informanterna kring huruvida Sfi-lärare bör undervisa explicit i ämnet tyst kommunikation. Somliga informanter menar att implicit undervisning är att föredra då det handlar om att ta vara på den befintliga kontexten för att bemöta kommunikativa och kulturella olikheter.

Nyckelord: svenska som andraspråk, Svenska för invandrare (Sfi), ickeverbal och tyst kommunikation, ögonkontakt, turtagning, intonation, rumsligt avstånd, kommunikativ kulturgemenskap.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	1
2. Teoretisk utgångspunkt.....	2
2.1 Litteratur	2
2.2 Kultur och svensk mentalitet	3
2.3 Ickeverbalt och tyst kommunikation	5
2.4 Ögonkontakt	6
2.5 Turtagning	6
2.6 Intonation.....	7
2.7 Rumsligt avstånd.....	7
2.8 Svenskundervisning för invandrare (Sfi).....	7
3. Metod och material.....	10
3.1 Kvalitativ metod	10
3.2 Urval	10
3.3 Instrument och genomförande.....	11
3.4 Etiska aspekter	12
3.5 Reliabilitet och Validitet	12
4. Resultat	13
4.1 Svar Tema 1: Lärarens syn på svenska tysta sociala koder i kommunikation	13
4.2 Svar Tema 2: Lärarens syn på behov av undervisning beträffande tysta sociala koder	16
4.3 Avslutande fråga - Behövs undervisning i ämnet?	18
5. Resultatdiskussion	18
6. Slutsatser.....	22
7. Litteraturförteckning	24
Bilaga 1.....	26

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till de informanter jag fått möjlighet att intervju, vilka generöst har bidragit med sina mångåriga erfarenheter och sitt genuina intresse kring ämnet i fråga. Tack vare er välvilja kom jag igång tidigt i mitt kunskapssökande och fick en utmärkt start i arbetet.

Jag vill också tacka min handledare som på ett mycket professionellt sätt har stöttat och handlett mig genom uppsatsskrivandet och bidragit med värdefull kunskap.

Slutligen vill jag tacka professor Åke Daun, som besvarat mina mejl i min iver att få tag på relevant litteratur i ämnet. Åke har med stor entusiasm och gedigen kunskap bidragit till inspiration i mitt sökande efter generella drag i svensk mentalitet och kultur.

Svensk kommunikation och i synnerhet ickeverbal, tyst kommunikation och koder är ett område som intresserar mig mycket, men som är tämligen outforskat. Då det finns ringa forskning utförd inom ämnet skulle jag gärna bidra till denna genom djupare studier i framtiden.

I uppsatsen vänder jag mig framförallt till blivande lärare inom svenska som andraspråk. Min förhoppning är att väcka intresse för hur komplext det kan vara för andraspråksinlärare att få syn på de tysta, sociala och kulturellt bundna koder som gäller vid kommunikation på målspråket. För att verkligen behärska ett språk och i synnerhet de tysta, sociala koderna menar jag att undervisning i ämnet är nödvändigt, då okunskap i annat fall kan komma att stå i vägen för möten över kulturgemenskaperna.

1. Inledning

När människor kommunicerar uppstår många gånger missförstånd, utan att de berörda parterna är medvetna om vad som gick fel. Bristande språkkunskaper kan sannolikt vara en orsak till missförstånd, men också kulturella skillnader vad gäller mänsklig kommunikation. I interaktionen mellan människor stödjer vi oss ofta på en hel del annan information än den som faktiskt uttalas. Det är därmed intressant att undersöka om vi utgår från samma referensramar när vi kommunicerar. De tysta regler och sociala koder som existerar i samtal kan sannolikt vara kulturellt betingade och därför varierande beroende på varifrån du härstammar (Daun 1998).

I min uppsats har jag därför valt att undersöka hur lärare inom Sfi ser på och undervisar om ”tyst” kommunikation enligt svenska kommunikationsmönster. Funderingar kring varför människor (av utländsk härkomst) med lång utbildning och ett välutvecklat språk trots allt ställs utanför arbetslivet väckte min nyfikenhet och tankar kring ämnet. Tankar som dök upp var om det kan ha med kulturella olikheter att göra, eller kommunikativa skillnader, vad gäller tysta sociala koder i mötet mellan människor. Den tysta kommunikationen torde vara intressant att känna till för andraspråksinlärare i Sverige. Med kännedom om ovanstående ökar förhoppningsvis möjligheterna till välfungerande kommunikation, och störningar kan undvikas. Genom att undervisa om de tysta sociala kommunikationsregler som existerar i det svenska sättet att kommunicera, tror jag att kommunikationen blir mer framgångsrik och gynnar fler möten över de kulturella gränserna. I min kommande roll som lärare i svenska som andraspråk är min förhoppning därmed att kunna dra nytta av erhållna kunskaper, samt att kunna belysa i undervisningen hur de tysta sociala koderna förhåller sig.

1.1 Syfte

Syftet är att undersöka hur verksamma Sfi-lärare ser på och undervisar om den tysta kommunikationens betydelse. Med tyst kommunikation avser jag här främst ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten. Med andra ord vill jag veta hur detta påverkar människors möjlighet till samförstånd och möten över kulturgränserna. Jag utgår från följande frågeställningar:

- Är det viktigt enligt lärarna att känna till de svenska sociala koderna för välfungerande kommunikation?
- Kan man genom undervisning lära sig hur ”tysta” sociala koder fungerar i samtal?
- Bör man explicit undervisa om de tysta sociala koderna i kommunikation?

2. Teoretisk utgångspunkt

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning samt litteratur som varit av vikt för uppsatsen. Viktiga begrepp och kopplingar till befintliga styrdokument diskuteras likaså.

2.1 Litteratur

Jag har använt mig av en hel del äldre litteratur, då det finns ringa aktuell litteratur i ämnet. Nedan presenteras i ett första skede de två viktigaste forskarnas tankar och teori lite närmare innan övrig litteratur presenteras.

Ickeverbal Kommunikation - En Översikt (1979) samt *Finns Det Svenska Kommunikationsmönster i Vad är svensk kultur* (1982) av Jens Allwood, professor i lingvistik, har varit av betydelse. Jag har även inspirerats av boken *Språk i fokus* av samma författare (1995). Han belyser ickeverbal kommunikation och menar att människor sänder visuella signaler när de kommunicerar. De visuella signalerna är både medvetna men också omedvetna och häri ingår kroppsspråket som en viktig del när vi kommunicerar (1979:6ff).

Svensk mentalitet (1998) och *En stuga på sjätte våningen* (2005) av Åke Daun, professor i etnologi har varit värdefull litteratur. I *Svensk mentalitet* (1998) belyser Daun bilden av hur svenskar framhålls i kontrast till andra nationaliteter (1998:31ff). Han poängterar att den svenska mentaliteten främst handlar om framträdande drag och mönster, och inte nationalkaraktärer (1998:21ff). Intresset för svensk nationalkaraktär har varierat över tid och efter andra världskriget blev det nästintill tabu att tala om nationalkaraktärer, vilket kan vara en anledning till bristande forskning (Daun 1998:14). Svenskar har periodvis även beskrivits som ett folk med kulturell avsaknad. Troliga faktorer till sådana yttranden, kan ha att göra med att Sverige under en

lång tidsperiod varit tämligen homogen (Daun 1998:14). Ytterligare orsaker uppges vara att kultur ansetts som omodernt och något man gjort sig av med, då det tillhör det förgångna (Arnstberg 1989:19ff). Daun (1998:15) menar dock att förändringen kom under 1980-talet då forskning inom ämnet svensk identitet och svenskhet åter blev uppmärksammat.

Ytterligare litteratur som varit av vikt är bland annat *Språksociologi* (2004) av Einarsson. Einarsson belyser kulturbundna normer inom kommunikation samt teorier inom språksociologi, och då främst teorier om kommunikationens etnografi (även kallad taletnografi). Einarsson (2004:103-104) menar att man inom språksociologin ämnar ringa in gemensamma nämnare för den befintliga grupp man avser att undersöka. Han nämner att sociokulturella fenomen och normer är givna inslag för att belysa språkspecifika drag som rör kommunikativ kompetens (2004:104-105).

Vidare har antropologen och etnologen Herlitz litteratur varit intressant. Herlitz belyser vikten av mänskligt samspel över kulturgränserna i *Svenskar - Hur är vi och varför* (2003) samt *Kultur Grammatik* (2007).

Annan relevant litteratur är bland annat Arnstberg (1989), Beckman & Forsling (2009) samt Wedin (2010).

Samtida litteratur om kommunikationens betydelse, har oftast syftat till att belysa koder och förhållningssätt för att skapa gynnsam affärskommunikation (Daun 1998:13). Till skillnad från att fokusera kunskaper som möjligen gynnar den enskilda individen samt syftar till välfungerande kommunikation för andraspråksinlärare i Sverige.

2.2 Kultur och svensk mentalitet

Kultur är som ett kodsysteem: ”En och samma kod kan tolkas och värderas olika i skilda kulturer” (Daun 1998:31). Kodsysteem har med andra ord olika innebörd för olika grupper. Daun menar vidare att svårigheter främst uppstår när människor bedömer andras ”karaktärsegenskaper” utifrån den egna kulturens referensramar och kodsysteem. De olika koderna och kulturella värdesystemen är därför oerhört viktiga att förstå i de möten som uppstår mellan olika nationaliteter. Kultur är både kollektiv men också personlig och individuella skillnader är därför givna (Daun 1998:33). Han menar dock att det är nödvändigt att generalisera när man talar om kulturella svenska drag, för att också kunna beskriva vad som är svensk mentalitet (Daun 2005:9). Man bortser alltså från att det finns stora variationer inom

populationen, där människors ålder, kön, geografiska placering och samhällsklass bland annat spelar in. På samma sätt menar Daun (2005) att det går att tala om ett svenskt språk utan att ta hänsyn till alla olika varieteter vad gäller dialekter, språkmelodi osv.

Daun (2005:37) menar att vissa drag i svensk mentalitet kan utgöra ett hinder för invandrare i kulturmötet, då det kan vara svårt att finna sig tillrätta i den nya kulturen. Han menar vidare att invandrades svårigheter ofta förknippas med deras kultur, vilket har lika mycket med den svenska kulturen att göra. Information kring såväl svensk kultur som andra kulturer är nödvändig för att främja förståelse i kulturmötet (Arnstberg 1989:13-14). På så vis kan man överbrygga fördomar gentemot andra kulturer, beteenden och traditioner (Daun 2005).

Allwood (1982:1) belyser kultur på liknande sätt och beskriver följande: Människor inom respektive kulturgemenskap, utgår från ömsesidiga förväntningar när de kommunicerar. Allwood (1982:1) kallar detta ”en kulturs mönster för kommunikation”. Utifrån den egna kulturgemenskapen projiceras förväntningar i mötet med andra kulturgemenskaper. Han belyser vidare att skillnader i kulturella kommunikationsmönster, är något man måste hantera i mötet med människor från en annan kulturgemenskap. Detta sker bäst genom ökad kunskap och förståelse för olika kulturers mönster för kommunikation (Allwood 1982:4).

Allwood (1979:20) menar också att det är viktigt med kunskaper och medvetenhet om ickeverbal kommunikation, för att öka förståelsen för andra kulturer och minska risken att fördomar får chans att gro. Allwood (1979:20) menar att ökad forskning inom området är nödvändig, då området är tämligen outforskat. Han menar vidare att information måste finnas tillgänglig för dem som har användning av den (såsom språklärare). Inom språkundervisning torde svenska som andraspråkslärare och deras elever således ha fördel av denna information.

Herlitz (2007) belyser att många kulturella överenskommelser är dolda och omedvetna, då de sker genom automatiserade beteenden. Han menar även att denna automatik kan vara svår att förstå. ”De ”tysta” överenskommelserna ser inte likadana ut i alla kulturer” (Herlitz 2007:13). Herlitz kallar detta *kulturens grammatik* vilket bland annat innefattar önskvärda beteenden, regler och värderingar. Herlitz menar vidare att den kulturella grammatiken är självklar för den som lärt sig språket i tidig ålder. Däremot kan det vara komplicerat att lära in tysta överenskommelserna i en ny kultur. Ofta utgår människor från sin egen kulturella grammatik, vilket kan leda till missförstånd (Herlitz 2007:13).

Beckman & Forsling (2009) riktar kritik till viss forskning och litteratur som de menar ofta har syftat till att undergräva kulturskillnader, till skillnad från att diskutera dessa. De menar vidare att genom att belysa kulturskillnader, kan man skapa givande möten och ökad förståelse över kulturgränserna (Beckman & Forsling 2009:9).

2.3 Ickeverbale och tyst kommunikation

I uppsatsen har jag använt begreppen *ickeverbale kommunikation* och *tyst kommunikation*. Jag har funnit det svårt att hitta en övergripande term, där både ickeverbale kommunikation och tysta sociala koder ingår. *Ickeverbale kommunikation* (non verbal communication) saknar alltså en dimension i sammanhanget. Jag anser därför att begreppet *tyst kommunikation* bäst speglar mitt syfte i uppsatsen, då avsikten är att undersöka både tysta sociala koder och kulturella förhållningssätt i svensk kommunikation. Tyst kommunikation kan med andra ord ses som ett figurativt och övergripande begrepp för såväl outtalade och omedvetna kommunikationsmönster och tysta överenskommelser. När jag refererar till tidigare forskning använder jag termen ickeverbale kommunikation, medan tyst kommunikation används då jag refererar till den undersökning jag utfört samt egna reflektioner.

Den ickeverbala kommunikationen innefattar såväl medvetna som omedvetna inslag (Allwood 1979:6-7). Med hjälp av våra sinnen tolkar vi intryck och skapar oss en helhetsbild av situationen när vi interagerar med vår omgivning (Allwood 1979:8).

Inom varje kultur och även inom mindre sociala grupper utvecklar människorna olika sätt att förmedla information till varandra. Ett mycket viktigt sätt att göra detta är det verbala språket från (sic!) latinets verbum - ord i talad eller skriven form (Allwood 1979:1).

Parallellt med det verbala språket överför vi människor information genom olika sinnen. Dessa sinnen kallar Allwood (1979:1) för ickeverbala kommunikationssätt. Allwood (1979) menar att det kan uppstå problem då de normer vi utgår från, vad gäller ickeverbale kommunikation, ofta har en låg medvetandegrad. Detta i sin tur kan skapa problem då brott mot tysta överenskommelser ibland leder till missförstånd och irritation, vilket i sin tur kan leda till fördomar. Allwood (1979:2) menar att termen ickeverbale kommunikation syftar på mänskligt beteende som primärt medium för kommunikation. Jag har dock valt att avgränsa mig till att endast belysa relevanta delar som stämmer överens med de syften jag har för avsikt att undersöka

nämligen *ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten*. Dessa delar finner jag extra intressanta och centrala i belysandet av svenska tysta sociala koder och kommunikationsmönster.

2.4 Ögonkontakt

Allwood (1979:6) menar att ”synen är människans viktigaste mottagningsorgan för icke verbal kommunikation”. Han menar vidare att ögonkontakt är en förutsättning för att social interaktion ska komma till stånd (Allwood 1979:7). Genom att ”fånga” motpartens ögon har man därmed närmat sig varandra och påbörjat ett samspel. Vidare belyser Allwood (1979) att för personer som redan har etablerat social kontakt, är ögonkontakt snarast ett krav för fortsatt interaktion. Det är därför viktigt att känna till hur länge och på vilket sätt du bör titta på motparten. Stirrande upplevs generellt som påträngande och obehagligt inom svensk kultur (Allwood 1979:8).

Daun (1998:63) menar att det i vissa kulturer anses fräckt att titta en överordnad i ögonen. Lärare har ofta i högre grad auktoritet i många andra länder, vilket kan vara en orsak till att man därmed undviker att titta lärare rakt in i ögonen. Det kan därför vara viktigt att informera om hur det förhåller sig i Sverige med ögonkontakt i samspel med människor.

2.5 Turtagning

Allwood (1982:12) menar att turtagande handlar om vem som har rätten till ordet när man samtalar. Det rör alltså företeelser som hur länge man får tala, och om det är tillåtet att tala samtidigt som en annan talare. Inom svensk kultur anses det vara en viktig rättighet att inte bli avbruten, samt att inte tala i mun på varandra. Vid avbrott finns en risk att människor känner sig förolämpade. Däremot är man något liberalare i mer informella sammanhang när det gäller faktorer som turtagning (Allwood 1982:12).

Daun (1998:70) menar likt Allwood (1982) att det inom svensk kultur anses fult att avbryta när någon talar, till skillnad från vissa andra kulturer där det till och med kan ses som positivt och utvecklande för diskussionen.

Herlitz (2007:165) menar att turtagning i Sverige har att göra med hur man begär ordet och hur pauser fördelas i samtalet. Han belyser också den vana som råder i svensk kommunikation, där vi förväntar oss att en talare talar till punkt innan nästa träder in. Turtagningen signalerar också om budskapet att nästa talare kan förbereda sig (Herlitz 2007:165).

2.6 Intonation

Intonation ingår som ett moment i den språkliga del som kallas prosodi Allwood (1995:16). Intonationen har betydelse för hur människor förmedlar en rytm då den uttrycker en viss melodi och påverkar hur vi uppfattas. Intonation och röstläge påverkar även det budskap vi vill förmedla och kan således missuppfattas.

Vad gäller intonation belyser Daun (2005:13) att man inom det svenska kommunikationssättet inte bör tala för högt men inte heller för fort. Han tar också upp att man inte heller bör tala i mun på varandra eller vara för påstridig när man kommunicerar. Detta skiljer sig från en hel del andra kulturer. Röstläget kan dock förändras beroende på kontexten.

Herlitz (2007:164) menar att ”intonationen har makt över ordet”. Han menar således att det är via intonationen som människor läser ut innebörden i de budskap som sänds, oavsett vad som uttalas. Om människor utgår från den egna kulturen kan därför missförstånd uppkomma i mötet mellan olika kulturer.

2.7 Rumsligt avstånd

Vad gäller avståndet mellan de som kommunicerar, är det viktigt att känna till hur det förhåller sig inom den befintliga kulturgemenskapen. Normen för det rumsliga avståndet mellan samtalsparter varierar mellan olika kulturer och kan ge upphov till missförstånd (Allwood 1979:10). I Sverige gäller olika regler vid samtalsavstånd beroende på kontexten och Allwood menar att svenskar accepterar ett mindre rumsligt avstånd om det är bullrigt, eller om det rör sig om personer man tycker om (Allwood 1979:11).

Herlitz (2007:145-146) uppger att avståndet mellan talarna i svenska samtal, generellt sätt är cirka 60-80 cm. Han menar vidare att ett kortare avstånd kan skapa osäkerhet och uppfattas som att andra tränger sig på.

2.8 Svenskundervisning för invandrare (Sfi)

I dagstidningar går att läsa om hur Folkpartiets skolminister Jan Björklund uppmanar till nya vägar för att påskynda språkinläringen för nyanlända invandrare som har för avsikt att etablera sig i Sverige. Björklund har därför föreslagit ett särskilt språktest för Sfi-studerande. Syftet är att stimulera elever till snabbare inläring av svenska språket. Man har också föreslagit att studietiden för Sfi-studerande ska tidsbegränsas och effektiviseras, genom en bonus i form av pengar vid

snabb inlärn timer (Lagrådsremiss 2010). Detta ställer således krav på såväl Sfi-lärare som Sfi-elever. Samhällutvecklingens krav på god språklig behärskn timer värderas allt högre, men trots goda språkkunskaper tycks det vara problematiskt för många invandrare att komma in på arbetsmarknaden och i det svenska samhället.

I Kursplan för svenskundervisning för invandrare (Skolverket 2009) står under utbildningens syfte att:

Sfi är en kvalificerad språkutbildning som syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket. En elev med ett annat modersmål än svenska ska inom sfi få lära sig och utveckla ett funktionellt andraspråk. Utbildningen ska ge språkliga redskap för kommunikation och aktivt deltagande i vardags-, samhälls- och arbetsliv (Skolverket 2009).

Enligt ovanstående citat belyser man således vikten av att utveckla ett funktionellt språk där språkliga redskap för framgångsrik kommunikation bör ingå som en del i undervisningen. Allwood (1995) belyser att språkets funktionsanknytning påverkas av syftet med det som språket ska förmedla. Av betydelse är alltså kontexten inom vilken språket ska användas. I målen för Sfi-studerande står vidare att:

Sfi karaktäriseras av att eleven utvecklar en kommunikativ språkförmåga. Detta innebär att kunna kommunicera, såväl muntligt som skriftligt, utifrån sina behov. Eleven måste få kunskaper och färdigheter av olika slag för att kunna göra relevanta språkliga val i förhållande till den aktuella kommunikativa situationen (Skolverket 2009).

För att tillämpa relevanta språkliga val torde undervisning kopplad till olika kommunikativa situationer alltså vara nödvändig. Då ett nytt språk är komplext att lära sig finns anledning att fundera över både den *formella* och *informella* behärskn timer av målspråket hos elever. Herlitz (2007:40-41) menar att den formella delen av språket främst handlar om den medvetna delen av språket såsom instruktioner och uppmaningar. Dessa är vanligt förekommande i skolsituationer. Den informella delen handlar om det motsatta, alltså det ickeverbala, vilket ofta är kulturellt bundet. Informell inlärn timer kan exempelvis vara att man i Sverige står på behörigt avstånd till sin samtalspartner. Detta beteende har låg medvetandenivå och är inlärt på ett informellt sätt och kan därför vara svårt att förhålla sig till utan kännedom (Herlitz 2007). Vidare går att läsa i kursplanen att:

Eleven ska också utveckla sin interkulturella kompetens genom att reflektera över egna kulturella erfarenheter och jämföra dem med

företeelser i vardags-, samhälls- och arbetsliv i Sverige (Skolverket 2009).

Daun (2005) belyser att "hemmablindhet" kan vara ett stort hinder vad gäller att analysera den egna kulturen. För att kunna jämföra kulturella erfarenheter och använda sin interkulturella kompetens behöver eleverna sannolikt erhålla nödvändiga kunskaper om den kultur målspråket vilar på. Detta ställer krav på såväl lärare som elever då undervisning och reflektion bör ingå som ett moment i den planerade undervisningen.

Det ställs följaktligen krav på Sfi-läraren, att undervisa om pragmatikens betydelse, trots att det inte skrivits särskilt mycket litteratur i frågan. Åsa Wedin (2010:25-26) menar att när det kommer till vuxna andraspråksinlärare har de redan tidigare inlärd språk, som kan påverka inläringen av andraspråket. Detta gäller alltifrån uttal och grammatik, men också samtalsmönster, kroppsspråk samt sociala och kulturella företeelser. Wedin menar vidare att det kan vara svårt att finna litteratur som beskriver ett språks pragmatik. Således kan det vara problematiskt för andraspråksinlärare att själv finna nödvändig information om samtalsmönster och kroppsspråk, men även generell information beträffande sociala och kulturella företeelser. Wedin (2010) menar också att dessa språkliga företeelser har betydelse för hur man lyckas i sin kommunikation.

Allwood (1979) menar att bristande forskning kring den ickeverbala kommunikationen påverkar möjligheterna för andraspråksinlärare att lära sig ett adekvat kommunikationsmönster. När det kommer till språkundervisning borde lärare alltså ha nytta av att tillägna sig mer kunskap och erfarenhet kring ickeverbal kommunikation. Dessa kunskaper och erfarenheter torde ha betydelse för möjligheten att kunna förmedla framgångsrik kommunikation och kunskaper till andraspråksinlärare (Allwood 1979:20).

Einarsson (2004) framhåller att det är viktigt att undersöka talgemenskapernas roll i etnografiska studier. Med andra ord avses allmänna sociokulturella fenomen inom kommunikation. Ett övergripande sociokulturellt perspektiv råder då det ofta handlar om att "använda språkets ljud, ord och vändningar på ett lämpligt sätt enligt den egna kulturens mått" (Einarsson 2004:104). Einarsson kallar detta *kommunikativ kompetens*. Kommunikativ kompetens syftar till att ha kännedom om olika kulturers normer, "vett och etikett" (Einarsson 2004:11). Einarsson menar att möten mellan olika språk kan bidra till ökad medvetenhet kring de specifika språkens karaktär (2004:103).

Det gäller att inte vara alltför normerande i sin undervisning, men samtidigt ge information och kunskap till eleverna för att lära sig svenska språkmönster utan att hamna fel:

Svenskar är inte heller någon enhetlig grupp utan olika grupper och individer använder bland annat språk för att på olika sätt visa sig som sociala och kulturella personer (Wedin 2010:27).

3. Metod och material

I det här avsnittet kommer jag att presentera de metodval och de instrument som använts i studien. Vidare kommer jag att presentera hur urvalet av informanter skett, samt hur materialinsamling och analys genomförts. Slutligen belyses etiska aspekter vid samtalsintervju, samt begreppen validitet och reliabilitet.

3.1 Kvalitativ metod

Trost (2007) menar att en kvalitativ metod är lämplig att utföra om man söker förståelse vad gäller synsätt, förhållningssätt och attityder. En kvantitativ metod som innefattar enkäter är att föredra om man avser att undersöka svar vad gäller faktafrågor och samband. Syftet med denna studie är att undersöka Sfi-lärares synsätt, förhållningssätt och attityder till de tysta sociala kodernas betydelse i kommunikation, med vuxna andraspråksinlärare. I min studie har jag därför valt att använda ett kvalitativt tillvägagångssätt som materialinsamlingsmetod. Jag har därmed valt att utföra samtalsintervjuer med öppna frågor som undersökningsmetod. Genom intervjuer med öppna frågor finns möjlighet för forskaren att förändra sin intervjuguide, om man inte kommer åt den information man söker (Trost 2010:72).

3.2 Urval

Jag har valt att utföra en kvalitativ undersökning inom Sfi, på en skola som är belägen strax utanför Göteborg. Valet av skola har skett via ett så kallat strategiskt urval (Esaiasson m.fl. 2007:176), då jag genom en bekant fick tillfälle att komma i kontakt med verksamma Sfi-lärare på angiven skola. De fyra informanterna är kvinnor i övre medelåldern. Informanterna har alla lång erfarenhet av läraryrket samt många års erfarenhet av att undervisa inom vuxenutbildning och Sfi. Samtliga lärare har utbildning i svenska som andraspråk och är således behöriga

lärare. Valet av informanter har alltså motiverats utifrån deras positioner, då Sfi-lärarna besitter särskilda kunskaper i fråga (Esaiasson m.fl. 2007:292).

Skolans geografiska placering kan ha viss påverkan på informanternas uppfattningar och svar. Det är ett upptagningsområde som inte är särskilt invandrartätt, utan tämligen homogent svenskt. Därmed går det sannolikt inte att generalisera tankar och synsätt för alla Sfi-lärare i landet, men man kan möjligtvis få en fingervisning om hur förhållningssätt och attityder kommer till uttryck i kommuner med likartade förhållanden.

3.3 Instrument och genomförande

I min undersökning har jag utfört semistrukturerade samtalsintervjuer med öppna svar, för att få förståelse för ämnet och identifiera relevanta problem och frågeställningar (Kvale 1997). Jag har utgått från två teman som presenteras längre ner i texten. Samtalsintervjuerna genomfördes med en informant i taget, på de verksamma Sfi-lärarnas skola, i ett arbetsrum. Alla informanter fick information om att min avsikt var att undersöka hur tysta koder inom kommunikation förhåller sig med fokus på andraspråksinlärare. Jag var noggrann med att uttrycka att jag inte avsåg att bedöma lärarnas arbete, utan endast ta del av deras erfarenheter och kanske få tips inför framtiden. På så vis upplevde jag att lärarna slappnade av, och inte funderade så mycket på att anpassa sina svar utifrån vad de eventuellt upplevde att det förväntades av dem (jfr. Esaiasson m.fl. 2007:266). Detta är viktigt för att minska mitt inflytande som intervjuare. Samtalsintervjuerna spelades in på en mp3-spelare och längden var mellan 30 min och ca en timme. Därefter transkriberades utvalda delar. Dessa delar valdes utifrån följande teman: *lärarens syn på tysta sociala koder i kommunikation* samt, *lärarens syn på behov av undervisning beträffande tysta sociala koder*. Därmed kunde aktuella svar lättare analyseras och kategoriseras. De första frågorna som ställdes till informanterna var ”uppvärmningsfrågor” såsom ålder, utbildning, år inom yrket och år inom Sfi. Bakgrundsfrågorna syftade till att skapa en god och avspänd stämning vilket är betydelsefullt vid samtalsintervjuer (Esaiasson m.fl. 2007:298). Därefter ställdes ett antal frågor, indelade i ovanstående två teman (se bilaga 1). Slutligen ställdes en avslutande reflekterande fråga för att få reda på specifika synsätt och förhållningssätt kopplade till det övergripande syftet med undersökningen.

3.4 Etiska aspekter

Nedan presenteras etiska aspekter utifrån Kvales (2009) definition vilket rör *Informerat samtycke, Konfidentialitet, Konsekvenser och Forskarens roll*.

Vid intervjuerna informerades informanterna om kravet om samtycke, vilket innefattar frivillighet och möjlighet att avsluta deltagandet i studien när helst informanterna önskar (Kvale 2009:87). Informanterna delgavs också information kring syftet med undersökningen. Kvale (2009) menar att det är av stor vikt att upplysa informanterna om syftet med undersökningen för att på så vis skapa större förståelse och möjlighet till reflektion.

Vidare belyser Kvale (2009:89) hur det kan råda konflikt beträffande etiska kravet på konfidentialitet som innebär att exempelvis skola och informanter inte får uppges. De grundläggande principer som finns för vetenskaplig forskning går alltså inte att tillgodose, då forskare bör kunna upprepa samma studie en gång till, där svaren ska utmynna i samma svar, oavsett vilken ”forskare” som utför studien. Detta är sannolikt inte förenligt med konfidentialitetskravet, vilket på sätt och vis kan minska trovärdigheten i studien. Då min roll som ”forskare” har stor betydelse för kvaliteten på vetenskaplighet, är det viktigt att förhålla sig till konfidentialitet på ett tillförlitligt och etiskt sätt. I detta fall gäller således att utelämna skolans namn och geografiska placering, fingera namnen på informanterna och förhålla mig till samtyckeskravet. Men också att tänka på att förhålla mig så objektiv som möjligt till informanternas svar.

3.5 Reliabilitet och Validitet

Reliabilitet har med tillförlitlighet att göra. Kvale (2009:262-263) belyser reliabilitetens betydelse i samtalsintervjuer och menar att det gäller att förhålla sig objektiv i bemärkelsen neutral som intervjuare. I de samtalsintervjuer som jag har utfört har jag förhållit mig till begreppet objektivitet utifrån den definition som Kvale (2009:260) tar upp beträffande *reflexiv objektivitet*. Detta innebär att jag som intervjuare har reflekterat över mitt eget bidrag i rollen som intervjuare. Det finns alltid en risk med att intervjupersonerna tenderar att försöka svara på ett sätt som de tror är eftersträfvansvärt i sammanhanget. Många gånger är man kanske rädd för att bli kritiserad och undviker därför att svara på ett kontroversiellt sätt. Det innebär också att jag reflekterar över huruvida den kunskap jag erhållit och belyser, bidrar till

tillförlitlighet. Med andra ord är det viktigt att informanternas svar presenteras på ett tillförlitligt sätt genom att svaren inte förvrängs och därmed blir missvisande. Kvale (2009:260) menar vidare "[a]tt sträva efter känslighet i fråga om sina fördomar, sin subjektivitet, är detsamma som reflexiv objektivitet". Då jag tar upp validitet har jag utgått från den definition som Kvale (2009:264) belyser. Jag har därför ställt mig frågan "mäter jag det jag avser att mäta"? Genom samtalsintervjuer med en riktad urvalsgrupp tror jag mig kunna finna svar på mina frågeställningar utifrån informanternas synsätt och kunskaper.

4. Resultat

Nedan presenteras de fyra informanternas svar utifrån de teman och intervjufrågor jag valt att fokusera på i min undersökning (se bilaga 1). Tema 1 behandlar frågor som avser att undersöka *Lärarens syn på svenska tysta sociala koder i kommunikation*. Tema 2 behandlar frågor som avser att undersöka *Lärarens syn på behov av undervisning beträffande tysta sociala koder*. I texten kommer jag först att sammanfatta frågorna, och därefter redovisa lärarnas svar. Där citat lyfts fram kommer svaren att återges i skriftspråklig form. Somliga svar har jag valt att utelämna då dessa inte är relevanta i undersökningen och faller utanför intervjuguiden. I tema 1 har jag utelämnat fråga 3 helt (se bilaga 1), då frågan blev för generell och svaren inte tillförde något till undersökningen.

4.1 Svar Tema 1: Lärarens syn på svenska tysta sociala koder i kommunikation

Vad gäller Sfi-lärares syn kring huruvida det finns kulturella skillnader beträffande oskrivna regler när vi kommunicerar, svarar samtliga fyra lärare att det absolut finns skillnader. En lärare understryker dock att skillnaderna främst handlar om utbildningsbakgrund snarare än skillnader i kultur. Lärare ger följande exempel:

Kroppsspråket kan ju vara väldigt olika. Hur nära du går en samtalspartner, väldiga skillnader exempelvis om man jämför med arabiska länder. Jag undervisade arabiska pojkar som nickade och slängde huvudet bakåt. Detta betydde ja, men jag uppfattade detta som nonchalans.

Om du är lågutbildad har du ofta inte samma regler och normer med dig...

På frågan om huruvida andraspråksinlärare har kännedom om eventuella skillnader i sättet att kommunicera inom olika kulturer, svarar samtliga lärare att de tror att eleverna känner till detta. Två lärare berättar att de brukar upplysa eleverna om kulturella skillnader, då det är nödvändigt att känna till dessa när man kommunicerar. En annan lärare nämner vikten av att känna till kulturella skillnader, då dessa kunskaper kan hjälpa till vad gäller att knyta kontakter med svenskar och inte begå för stora kulturella misstag. En lärare nämner följande:

När jag möter någon som gör helt galet brukar jag säga att så här gör vi, och så som du gjorde kan vi inte göra här. Jag är väldigt rak. Jag brukar säga att nu ska jag säga något som är väldigt jobbigt för mig att säga, men det här kommer ingen annan svensk att tala om för dig. Men det är bra att veta...

På frågan om det är viktigt att känna till de svenska tysta kommunikationsreglerna för en andraspråksinlärare beträffande ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten, svarade samtliga lärare att detta är mycket viktigt att känna till. Kunskaperna behövs i mötet med svenskar och för att kunna etablera sig i samhället på ett bra sätt. Lärare nämner följande:

Du kan inte leva i ett land om du inte fattar landets koder. Du kan ha kvar dina egna koder men du kan inte leva i ett land utan att förstå landets koder, då blir du utanför landets system.

Allting sådant är jätteviktigt för att hitta ett bra förhållningssätt exempelvis när du ska söka ett jobb.

Ja, jag fick tala om att man tittar i ögonen när någon pratar. Vi gör så här i Sverige, det hör till vår kultur och tradition.

På frågan om vad Sfi-lärarna anser är viktigast att känna till beträffande svenska, tysta, koder inom kommunikation med avseende på ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten, svarade två lärare att ögonkontakt är viktigast och mycket centralt i Sverige. Två lärare svarade att ögonkontakt inte är ett problem. Tre lärare poängterade att det är mycket viktigt med turtagning i samtal och att inte prata i mun och avbryta. En lärare nämnde intonation/röstläge som mycket viktigt att känna till, då det kan skapa missförstånd, men också avståndet till motparten när man samtalar. Nedan följer ett antal exempel på vad Sfi-lärarna uppgett som viktigast för dem att känna till:

Jag tycker att det viktigaste är att när du möter en människa, att kunna se någon i ögonen när man pratar. Men också att man inte avbryter en person och talar i mun när någon pratar. Så kan det vara i andra kulturer, då brukar jag säga till.

Det är viktigt att vi har ögonkontakt. Det påverkar att man bara pratar rakt ut. Vi går igenom vissa regler.

Röstläge, man undrar om de grälar exempelvis från Balkan, det är högljutt.

Araber har ett sätt att uttrycka sig som är hårt, de låter mer. Vi sjunger mycket för att skapa en melodi.

Som svensk är det viktigt med rättvisa och turtagning det är superviktigt! Stå inte för nära. Jag som är svensk är uppfostrad till att man ställer sig inte för nära och tar inte på varandra om man inte känner varandra.

På frågan om bemötandet av andraspråksinlärare påverkas av hur de förhåller sig till tysta sociala koder svarar samtliga fyra Sfi-lärare att det påverkar bemötandet. Lärarna nämner att det är mycket viktigt att kunna förhålla sig någorlunda till svenska koder, då svenskar oftast inte tar upp eventuella misstag med berörda personer. Lärare nämner exempel som det svenska kösystemet vilket de menar genomsyrar hela samhället och att det finns ett generellt "rättvisetänk" i Sverige som många anser är viktigt att följa. Det är alltså viktigt att människor väntar på sin tur, på samma sätt som det är viktigt att inte avbryta i samtal. Lärare belyser följande:

Svensken säger inget till dig, utan det blir ingen fortsatt kontakt. Därför tycker jag att det är jätteviktigt att jag som lärare berättar här så de inte behöver göra det värsta klavertrampet.

Absolut, med tanke på tyst fientlighet. Man hackar på det som man kan se och märka.

Vi är många gånger omedvetna om andras reaktioner. Vi borde tala om mera, för bemötandet och så.

Det är viktigt att tala om vad som gäller i Sverige för att förstå hur vi bär oss åt. Viktigt med kö, att man inte går före. Det är mycket med de här koderna! Språket i kombination med kroppsspråket gör att du blir väl bemött.

4.2 Svar Tema 2: Lärarens syn på behov av undervisning beträffande tysta sociala koder

På frågan om man lärarna tror att man kan lära sig hur sociala koder förhåller sig i samtal svarar tre av lärarna att de tror att det är möjligt att lära sig koderna. En lärare svarar att det absolut går att lära sig tysta, sociala koder inom kommunikation. Den generella uppfattningen bland Sfi-lärarna är dock att det gäller att få möjlighet att erhålla dessa kunskaper via undervisning i skolan. De nämner också att förutsättningen att lära sig, för andraspråksinlärare, handlar om att läraren själv besitter dessa kunskaper i fråga.

Det gäller att komma in i ett system och ta del av svensk kultur och få den kunskapen. Om läraren har den kunskapen. Lärare är olika.

Man kan säkert fokusera på detta i undervisningen också, men det har inte jag gjort, jag har tagit upp det när det uppkommer. Jag tycker att det är jätteviktigt.

På frågan om lärarna själva undervisar om hur människors sätt att kommunicera påverkar kommunikationen, svarar tre lärare av fyra att de undervisar om detta när det dyker upp någon situation som är olämplig. De tar upp eventuell problematik i den givna kontexten. Två lärare nämner att de inte har någon direkt planerad undervisning om detta och att de heller inte vet var de kan finna information kring ämnet. En lärare svarar att hon undervisar om tysta sociala koder för kommunikation explicit, då det är mycket viktigt att känna till för andraspråksinlärare. Följande exempel ges:

Ja, absolut det tycker jag är jätteviktigt. Jag undervisar om detta. Du kan inte leva i ett land som om du levde på en öde ö. Det är jätteviktigt att lära sig koderna, här tittar man varandra i ögonen...

Man kanske borde ta upp det mer, ha det nedspaltat. Det finns inte så mycket böcker om detta.

Jag vet inte var man kan läsa sig till det...

Jag tar upp detta i situationen när det dyker upp. Det måste man göra, fatta tag i det och undervisa om det.

På frågan om det finns utrymme att undervisa om tysta, sociala regler vid kommunikation svara lärarna lite olika. Den generella uppfattningen tycks dock vara att man får ta sig den tid som behövs. Någon nämner att

det handlar om prioriteringar och att det aldrig finns tillräckligt med tid för att undervisa om allt. Variationen i svaren går att läsa i citaten nedan:

Ja, absolut jag undervisar om detta!

Utrymme tidsmässigt, ja det skulle det väl finnas...

Jag tar mig den tid som behövs.

Man får ta tillfället i akt.

På frågan om andraspråksinlärare har möjlighet att lära sig hur tysta sociala koder fungerar i sin vardag svarar tre lärare att det beror på om de har någon kontakt med svenskar. Två lärare svarar dessutom att det kan vara lättare att lära sig via skolan. En lärare svarar att man absolut kan lära sig i sin vardag och nämner brott mot kösystem som ett exempel. Läraren menar att genom upprepade misstag lär man sig att göra rätt.

Det är lättare att kanske få det via skolan. Det kanske inte alla förstår om vi i skolan inte talar om varför vi gör som vi gör, när, hur och varför.

Jag tror inte att alla svenskar vågar säga rätt ut... Det kan stänga många dörrar. Man bör informera och berätta. Jag tycker att det är viktigt.

Absolut, det beror på hur lyhörd man är.

På frågan om det förhåller sig likadant med inläring av koder oavsett ålder svarar en lärare att det beror på hur långt de studerande har kommit i sin språkutveckling. Två lärare svarar att barn sannolikt lär sig lättare genom sin miljö där de sannolikt blir påminda av andra barn om de bryter mot sociala regler såsom att stå för nära osv. Man nämner också att barn är mer formbara, då de inte internaliserat i ett tidigare kultursystem i samma utsträckning som vuxna andraspråksinlärare.

Det tar längre tid för äldre på grund av invariant system. Barn lär sig lättare, de är mer rättfram.

Som vuxen har du fått lära dig koder i en ursprungskultur. Barn går ju i skolan, jag tror att ungar lättare tar till sig hela allt.

4.3 Avslutande fråga - Behövs undervisning i ämnet?

På frågan om lärarna efter reflektion kring ämnet, tror att det skulle vara till nytta för andraspråksinlärare att undervisas om tysta sociala koder, svarar en lärare att det absolut skulle vara bra. Två lärare svarar att man till viss del bör göra det då det är jätteviktigt, men man poängterar att det bör ske när det dyker upp en given situation. De nämner att det finns risker med att vara för tydlig kring kodernas betydelse då det kan upplevas alltför normerande för andraspråksinlärarna och att undervisning bäst sker i den rätta kontexten. Lärarna belyser följande beträffande behov av undervisning:

Till viss del och till viss del inte. Trampa inte folk på tårna. Man måste undervisa i vissa saker, beteende och så.

Allt jag kommer på brukar jag försöka informera om.

Jag tycker att det är viktigt att man ska tala om så att man inte kommer och klampar på i vårt samhälle och gör fel. Det ligger mycket på oss Sfi-lärare.

5. Resultatdiskussion

Samtliga informanter belyser vikten av att känna till de tysta sociala koder som existerar enligt svenska kommunikationsmönster. Somliga menar att kännedom om koderna kan vara avgörande för att möjliggöra deltagande i det svenska samhället och systemet. De tysta kodernas betydelse kan enligt informanterna också vara avgörande för att komma in på arbetsmarknaden i Sverige. Ytterligare aspekter som nämns kring kodernas betydelse är att okunskap kring de tysta sociala koderna i värsta fall kan "stänga dörrar" socialt. Informanterna trycker också på att kunskap tvärtom kan bidra till samförstånd och leda till att människor kan mötas över kulturgränserna. Herlitz (2003) menar att:

Ju mera en person lär sig om kulturer, sin egen och andras, om kulturer inom sig, om hur man är formad av sin omgivning om hur relativa de inlärda sanningarna är desto lättare blir det att möta en annan kultur (Herlitz 2003:30).

Vid flera tillfällen tar informanterna upp att det är viktigt att undervisa om de tysta sociala koderna för att andraspråkselever ska få kännedom om dessa. Två av informanterna nämner dock att det är viktigt att

använda sig av de situationer som uppkommer under skoltid. Därmed kan lärarna bemöta eventuella ”brott” mot de svenska sociala koderna i sin rätta kontext. Samspelet mellan människor innefattar olika drag inom ickeverbal kommunikation och detta är viktigt att känna till, då det bildar ett helhetsintryck (Allwood 1979). På så vis menar informanterna att korrigeringen sker på ett naturligt sätt och kunskaperna kommer alla elever till gagn.

Informanterna nämner även vikten av att ”inte trampa elever på tårna” och menar att koder och beteende kan vara nära sammankopplade med elevers identitet. Informanterna poängterar därmed att man i undervisningen inte ska kräva att elever ska assimileras, utefter svenskt synsätt och kultur. Daun (2005:101) belyser att det förts kritik kring assimilering av nyanlända invandrare. Det fanns en tanke om att människor skulle anpassas till det svenska samhället och därmed ge upp sin tidigare kultur. Ett vanligt uttryckssätt som vittnar om okunnighet är att ”man bör ta seden dit man kommer” (Herlitz 2003:29). Detta uttryckssätt menar Herlitz (2003:29) kan vara förödande för människors identitet. Daun (2005:101) menar att det är omöjligt att byta kultur, och han belyser att förändringen har gått mot att integration istället blivit ett mer eftersträvanvärt mål. Sfi-lärarna har alltså ett stort ansvar kring frågor som rör invandrades möjligheter till integration.

Informanterna belyser vid flertal tillfällen att andraspråksinlärares bristande utbildningsbakgrund kan vara en trolig orsak till att vissa elever har sämre kännedom om de tysta kodernas betydelse. De menar också att andraspråksinlärare påverkas av faktorer såsom ursprung, ålder och grad av utbildning. Informanterna belyser även hur olika det kan förhålla sig mellan svenskar beträffande tillämpning av sociala koder. Det handlar om utbildningsbakgrund menar en informant och om samhällsklass menar en annan. Den generella uppfattningen är att variation och personliga skillnader finns inom alla kulturgemenskaper. Det finns alltså risker med att försöka beskriva ett helt folk utifrån enkla kulturella perspektiv. Herlitz (2003:8) poängterar att ”[m]änniskor i ett och samma samhälle uppträder inte likadant”. Herlitz belyser likt informanter ovan att det finns stora skillnader även inom svensk kultur, och att det bland annat handlar om ålder, utbildningsbakgrund, stad/landsbygd, socialgrupp och så vidare. Således bör man inte generalisera utifrån kulturella grupper och nationaliteter, utan snarare belysa de personliga skillnader som existerar i mötet mellan människor.

Informanterna menar att andraspråksinlärares möjligheter att lära sig de svenska sociala koderna även påverkas av var de befinner sig rent geografiskt. Lever man i segregerade områden, med få svenskar, kan det

ha betydelse för huruvida man exponeras och interagerar med svenskfödda människor. Daun (1998:46) menar att det är genom sociala relationer som människor lär sig att förstå och möta andra kulturer. I dessa relationer blir det svenska och icke-svenska synligt och kan därmed diskuteras. Daun (2005:13) belyser att man oftast ser på det som avviker utifrån den egna kulturella referensramen. Bedömningar av andra kulturer görs i allmänhet kontrastivt. Svenskar kan därför exempelvis uppleva att somliga invandrades ibland kraftfulla intonationssätt har med bråkighet att göra, istället för att sammankoppla uttryckssätt med kulturella olikheter. Att vara högljudd i Sverige anses inte särskilt eftersträvänsvärt, då svenskar generellt är tämligen behärskade och generellt talar med låg röst i offentliga sammanhang (Daun 2005:13). Diskrepansen i kulturmötet kan därmed bli större än nödvändigt på grund av okunskap och missförstånd.

Skillnader kom till uttryck även inom informantgruppen på frågan om vad som ansågs viktigast att känna till kring de tysta koderna avseende ögonkontakt, turtagning, intonation och avstånd till motparten. I vissa fall uppgav informanterna två faktorer som lika viktiga att känna till för andraspråksinlärare (exempelvis ögonkontakt och turtagning). Vad gäller ögonkontakt uppgavs detta vara mycket viktigt för två av informanterna. Turtagning uppgavs av tre informanter som mycket viktigt att känna till. Två informanter uppgav att kunskap om intonation är mycket viktigt. Endast en informant uppgav att avståndet till motparten (tillsammans med turtagning) är viktigast att känna till för andraspråksinlärare. Med andra ord syns personliga skillnader vad gäller eftersträvänsvärda beteenden i kommunikation även inom informantgruppen, trots en tämligen homogen grupp med avseende på kön, ålder och år inom yrket.

Informanterna belyser under intervjuerna att människor ofta tittar på det som är avvikande och grundar eventuella fördomar i det som är annorlunda, särskilt om de tenderar att vara skeptiska till invandrare.

Både Daun (1992, 1998) och Einarsson (2004) belyser att det oftast är det som avviker i användandet av språket (verbalt eller ickeverbalt) som gör att vi blir uppmärksamma. Den senare (2004:287) menar att de ickeverbala uttrycken generellt tillskrivs en mycket högre sanningshalt än det verbala ordet. Då de ickeverbala delarna av språket kan vara omedvetna spelar det alltså en avgörande roll, på vilket sätt du exempelvis tittar på motparten, och vilket röstläge du har när du kommunicerar. Han menar vidare att de ickeverbala signalerna kan vara svåra att förändra (Einarsson 2004).

Enligt tidigare forskning kan det vara mer problematiskt att lära sig ett nytt kulturellt förhållningssätt när man är vuxen. Därmed tror jag att undervisning inom Sfi är särskilt viktigt, då vuxna nyanlända, invandrare ofta har begränsade språkliga kontakter med svenskar, och sannolikt även begränsade kunskaper att lära sig själva. Som vuxen har man också tillägnat sig en kulturell identitet och det kan därför kännas mindre krävande att kommunicera och umgås med människor som talar samma språk (Wedin 2010:34). Barn däremot exponeras ofta mer av andraspråket än vuxna vilket sannolikt beror på att de spenderar stor del av sin vakna tid i skolan, förskolan och i lek med andra barn (Wedin 2010:33-34).

Jag tror likt informanterna att kunskaper kring tyst kommunikation kan vara bra att erhålla för att kunna mötas och förstå olika kulturgemenskaper. Kulturella skillnader som rör tyst kommunikation kan vara svåra att upptäcka, och det torde alltså vara gynnsamt för andraspråksinlärare att explicit undervisas om hur dessa tysta kunskaper förhåller sig i det land man lever i (Allwood 1982, Daun 2005). Detta innebär givetvis inte att man som immigrant ska ge upp sin kulturella identitet och kommunikationssätt, utan att undervisning kan fungera som ett stöd initialt i en kanske okänd språkkultur. Det finns en mängd uttalade regler för det nya språkets användning, vilket genom kännedom och undervisning kan gynna andraspråksinlärarens kommunikativa kompetens. Genom undervisning kan lärare i svenska som andraspråk förvissa sig om att andraspråksinlärare erhåller nödvändiga kunskaper (såväl uttalade som outtalade). Därmed kan människor på sikt medvetet ”välja” i vilka sammanhang de vill anpassa sig till den rådande kulturgemenskapen, alternativt vila i den kulturgemenskap de finner sig bäst tillrätta i.

Vad gäller samhällets intresse att bidra till välfungerande kommunikation för vuxna andraspråksinlärare, har som tidigare nämnts forskningen snarare fokuserat på relationer inom affärskommunikation. Många gånger belyser man det ekonomiska samhällseliga intresset vad gäller människors möjlighet till integration, men sällan nämns den enskilda individens vinning av att känna samhörighet och delaktighet i det nya samhället.

Vad gäller undervisning har Folkpartiet och Jan Björklund planer på att ställa högre krav på invandrare vad gäller kommunikativ kompetens, vilket kan vara positivt om lärare får den tid och redskap som behövs för att bidra till ökade kunskaper. I annat fall kanske det får motsatt verkan, att människor inte lyckas nå upp till de mål som anses

eftersträvansvärda, inom den nya föreslagna tidsbegränsningen för varje Sfi-studerande.

För att de Sfi-studerande skall få möjlighet att nå målen i kursplanen krävs undervisning av samtliga av de olika kommunikativa delarna i det svenska språket. Sfi-lärarnas arbete skulle här kunna underlättas genom ännu explicitare kursplaner och mer tid för planering och gemensam reflektion.

Beckman & Forsling (2009:9) tar upp kulturella specifika särdrag där de utgår från svenska personer som är präglade av svensk kultur då de gör sina jämförelser. De menar likt tidigare forskning att kunskap om kulturella olikheter och sätt bygger broar och öppnar upp för ett välfungerande mångkulturellt samhälle.

Att i samband med språkundervisningen få lära sig om de skillnader som finns när det gäller att kommunicera sina känslor och attityder med ickeverbala medel skulle innebära, att språkundervisningen kunde lämna ett större bidrag än som sker idag till att uppnå målet för undervisningen - en så adekvat kommunikation som möjligt med personer från ett annat kultur och språksamfund (Allwood 1979:20).

6. Slutsatser

Vad som utgör normer i den egna kulturen kanske upplevs som ett brott mot normer i en annan kultur. Resultatet i denna studie, enligt fyra informanter, har visat att människor riskerar att påverkas negativt vid brott av rådande normer inom kommunikation. Följden kan därför bli att okunskap kan komma att stå i vägen för fortsatta möten mellan människor. Därför torde undervisning för att öka den kommunikativa kompetensen vara positivt. Därmed ökar sannolikt människors förståelse för andra kulturgemenskaper och beteenden. I den bästa av världar bidrar kunskaper till ökade möjligheter för den enskilda individen och samhället, då den kommunikativa kompetensen möjliggör tillträde till såväl arbetsliv som nya sociala relationer.

Enligt Daun (2005) måste vi börja med att lära oss om hur vi som svenskar fungerar och hur vi enligt svensk mentalitet kommunicerar och beter oss. Därmed kan vi genom reflektion få syn på vad som stör oss i kommunikationen med andra kulturgemenskaper. Generella kunskaper kring den egna kulturgemenskapen och "andras", leder förhoppningsvis också till gynnsammare möten där svensk kulturgemenskap möter andra kulturgemenskaper med öppenhet. Vi bör heller inte glömma att de största skillnaderna kan återfinnas inom den egna kulturgemenskapen då

det kan handla om sociokulturella fenomen såsom klass och kön, men också kulturell bakgrund. Att generalisera utifrån en övergripande problematik rörande kulturella skillnader bör alltså inte göras, utan att belysa individuella skillnader parallellt.

Denna studie är liten i sin storlek och därför skulle fler liknande undersökningar vara önskvärda så att dessa slutsatser kan berikas ytterligare.

7. Litteraturförteckning

- Ahlsén, Elisabeth & Jens, Allwood 1995. *Språk i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Allwood, Jens 1979. Ickeverbal kommunikation - En översikt. I: Stedje, A., & af Trampe, P. (red.) *Tvåspråkighet*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Allwood, Jens 1982. Finns Det Svenska Kommunikationsmönster? I: *Vad är svensk kultur*. Papers in Anthropological Linguistics 9, University of Göteborg, Dept of Linguistics.
- Arnstberg, Karl-Olov 1989. *Svenskhet - Den kulturförnekande svensken*. Malmö: Carlssons Bokförlag.
- Beckman, Christine & Forsling, Jenny 2009. *Från kulturkrockar till kulturmöten*. Malmö: Liber.
- Daun, Åke 1998. *Svensk mentalitet*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Daun, Åke 2005. *En stuga på sjätte våningen*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Einarsson, Jan 2004. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, P. & Gilljam, M. & Oscarsson, H. & Wängnerud, L. 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Herlitz, Gilliz 2003. *Svenskar – Hur är vi och varför*. Halmstad: Uppsala Publishing House.
- Herlitz, Gilliz 2007. *Kulturgrammatik – hur du ökar din förmåga att umgås över gränserna*. Halmstad: Uppsala Publishing House.
- Kvale, Steinar 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan 2007, 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur
- Wedin, Åsa 2010. *Vägar till svenskt skriftspråk för vuxna andraspråksinlärare*. Lund: Studentlitteratur.

Nätpublikationer

Björklund, Lagrådsremiss.
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/14/06/14/0a36c308.pdf> Hämtad
 2011-04-28

- Kursplaner för svenska som andraspråk. <http://www.skolverket.se/sb/d/2922> Hämtad 2011-04-28
- Förordning om kursplan för svenskundervisning för invandrare SKOLFS2009:2. <http://www.skolverket.se/skolfs?id=1491> Hämtad 2011-04-28
- Skolinspektionen. <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/sfi2/kvalgr-sfi-nassjo.pdf> Hämtad 2011-04-30
- Regeringsbeslut. <http://www.regeringen.se/sb/d/10100/a/98322> Hämtad 2011-04-29
- Svd nyheter. http://www.svd.se/nyheter/stockholm/oro-infor-de-nya-sprakkraven_887125.svd Hämtad 2011-04-29

Bilaga 1

Jag har valt att utföra fyra (kvalitativa semistrukturerade) samtalsintervjuer, med verksamma lärare inom Sfi, för att samla in material till min c-uppsats i ämnet Svenska som andraspråk. Ämnet jag valt att undersöka är hur de tysta sociala koder som existerar inom (svensk) kommunikation förhåller sig ur ett andraspråksperspektiv.

Tanken med intervjuerna är givetvis inte att på något sätt ”bedöma” er eller undervisningen, utan mitt syfte med intervjuerna är att få möjlighet att använda Er som källa till kunskap, vad gäller andraspråksinläring inom Sfi. Därmed hoppas jag på att kunna erhålla tips och idéer genom Era erfarenheter, inför det kommande läraryrket.

Ni som intervjupersoner och skolan kommer att förbli anonyma, och samtyckeskrav gäller.

Intervjufrågor - Bakgrundsfrågor till informanterna:

Kön, ålder, år inom yrket, år inom Sfi, utbildning (för beskrivning av informanterna.)

Tema 1: Lärarens syn på svenska tysta sociala koder i kommunikation

1. Upplever du att det är skillnader rent kulturellt beträffande oskrivna regler i sättet att kommunicera?
2. Tror du att andraspråksinlärare reflekterar över att det kan finnas skillnader, så kallade oskrivna regler, i sättet att kommunicera beträffande olika kulturer?
3. Kan du beskriva en situation där du upplevt att okunskap kring tysta sociala koder stått i vägen för ett kulturellt möte?
4. Tror du att det är viktigt att känna till de tysta sociala koder som existerar i ett samtal för vuxna andraspråksinlärare med avseende på turtagning, intonation, ögonkontakt och avstånd till motparten?
5. Om du ska gradera vikten av kännedom och kunskap om svenska, tysta kommunikationsregler enligt ovanstående, i vilken ordning skulle du gradera dessa kunskaper?

6. Tror du att bemötandet av andraspråksinlärare påverkas av deras användning av sociala koder?

Tema 2: Lärarens syn på behov av undervisning beträffande tysta sociala koder:

1. Kan man lära sig hur de tysta sociala koderna förhåller sig i ett samtal?

2. Undervisar du själv om hur människors sätt att kommunicera påverkar kommunikationen?

3. Finns det utrymme rent tidsmässigt att undervisa om tysta sociala regler vid kommunikation?

4. Har vuxna andraspråksinlärare möjlighet att i sin vardag lära sig hur tysta sociala koder i samtal fungera (genom att interagera med människor i sitt vardagsliv) enligt din uppfattning?

5. Upplever du att det förhåller sig likadant oavsett ålder på andraspråksinlärarna?

Intervjufrågor - Avslutande fråga

1. Efter att ha pratat och reflekterat kring ämnet, tror du att det skulle vara till fördel för andraspråksinlärare att undervisas om ovanstående?

2. Är det något du vill tillägga?

Tack för din medverkan!